

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование 2. Хуманитарни науки;

Професионално направление 2.1. Филология; докторска програма *Българска литература (Българска литература от Освобождението до края на Първата световна война*

тема: „Блудният син в българската литература (Прозата от Освобождението до 80-те години на XX век)“

от Велика Атанасова Гюлемерова,

редовен докторант в Пловдивския университета

Рецензент: проф. дфн Милена Кирова

Велика Атанасова Гюлемерова е редовен докторант към катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ във Филологическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ с научен ръководител доц. дфн Иван Русков. Нейният труд е обсъден на катедрен съвет от 27. 02. 2017 г. и придвижен за откриване на публична защита. Спазени са всички процедурни изисквания на Закона за израстване на академичния състав и на Вътрешния университетски правилник. Докторантката е подготвила в пълен вид комплекта с необходимите документи. Авторефератът с големина 32 страници точно и в добре структуриран вид представя съдържанието и качествата на дисертационния труд. През периода 2012 – 2016 година докторантката е публикувала шест изследвания в тематичната област на своята работа, всички те – в сборници с научен характер. Дисертационният труд с обем 230 страници е съставен от Увод, четири основни глави, Заключение и Библиография.

Темата, върху която работи Велика Гюлемерова, е интересна и слабо присъстваща в традицията на българското литературознание, затова и по своя предмет на изследване дисертационният труд има приносен характер. Неговата актуалност в същото време е безспорна в една национална литература, която винаги се е занимавала с проблематиката и проблематизма на семейните отношения в нравствен план. Що се отнася до предмета на изследване, той е дефиниран в много широки граници: прозата от Освобождението до края на 80-те години, а това е огромно поле, простряно върху повече от столетие и пренаселено с произведения, които могат да бъдат привлечени към избрания тематичен фокус. В резултат на този избор дисертантката е отделила не твърде голям брой творби (петнадесет) от първия, или каноничния, план на българската литература. За всички тях в нашето литературознание вече е писано много и нейният анализ по принцип е обречен да прави ограничени открития, доколкото трябва да преинтерпретира вече познати наблюдения през фокуса на своята нова тема. Това мое заключение намира потвърждение вътре в самата работа, която обилно се позовава на чужди трудове. Разбира се, похвално е умението да се съобразяваш с вече написаното до този момент, но пълната липса на културноисторически план и пълният отказ от взирание в културно-историческата действителност, която далече не е съставена само от канонични творби, винаги води до усещане за тенденциозност в интерпретацията, изградена единствено върху тематично-типологични прилики. Работата в крайна сметка може да бъде описана като изследване в областта на историческата поетика, макар че терминът „историческа“ тук едва ли би бил подходящ.

Уводът задоволява напълно изискванията на своя жанр: той представя ясно и стегнато актуалността на дисертационния труд, дефинира целта и предмета на работата, много накратко се спира върху нейната методология, като я изразява с фразата „сравнително-типологичен анализ“ и експлицитно се отказва от опита да се търси какъвто и да е вид „синхрония или диахрония при разглеждането на подбраните текстове и изграждането на структурата на изследването“. „Водеща при анализа на текстовете е притчата за Блудния син, продължава малко по-нататък авторката, която ще бъде интерпретирана доста по-широко от традиционно познатото ѝ разглеждане“. Именно отказът да се възприеме „Блудния син“ като литературна метафора и настояването да се

четат литературните творби през жанровата матрица *притча* ще доведат до някои разминавания между заявеното намерение и постигнатия резултат в хода на дисертацията.

Първата основна глава, следвайки така изразената методология, се нарича „Специфики на притчата като жанр“. Най-кратко казано, тя се опитва да сглоби теория на жанра върху основата на доста ограничен изходен материал, ползвайки само руски, при това с доминираща религиозна ориентация, съчинения. (Дори там, където се споменават някои не-руски библейски изследователи, те са посочени през руския превод на не твърде известния Крейг Бломберг. Тук дори не искам да споменавам колко голямо поле представляват изследванията върху притчата като форма и практика в световната библеистика.) Голяма част от съчиненията са взети от богословски сайтове и казаното в тях се използва без онази рецептивна дистанция на интерпретацията, която би могла да се очаква от страна на един модерен академичен изследовател. Резултатите от това са няколко.

Най-напред, жанрът *притча* е разположен, дори исторически, само в контекста на неговата евангелска употреба, макар че там той попада заради много по-старата и обширна традиция на неговото присъствие в блискоизточната култура на мъдростта. Работата не проявява съзнание, че притчи има далече не само в Новия Завет, че Евангелията наследяват (най-пряко от Еврейската Библия, или т. нар. Стар Завет) във вече завършен вид спецификата и естетиката на този жанр, че Исус – преди да стане християнин, е все пак евреин и говори, включително в своите притчи, като човек, израснал в еврейска среда. Вече в своя финал, уводът прави твърдението, че съществува „идеален модел“ на патриархалността, респективно на онзи тип мъжественост, който е изразен в притчата за Блудния син, с което всъщност ни напомня да кажем, че в историята на културата няма нито вечни, нито идеални, а само специфично конструирани в различни епохи на човешкото мислене модели.

Що се отнася до алегорията „блуден син“, тя можеше да бъде особено продуктивна за целите на едно литературно изследване, защото сама представлява интерпретативен продукт от едно доста по-късно четене на Евангелията. Ситуацията, в която завърналият се, разкайлият се и опростен син от притчата на еврейския лекар-християнин Лука се превръща в „блуден син“

(припомням, че оригиналният текст от края на I век не съдържа това понятие, отнесено към героя), говори много за историческите промени в религиозното съзнание на една различна епоха.

Най-добрият резултат от Увода на дисертационния труд е , че той много бързо се „разлепва“ и разминава с разсъжденията, които идват в следващите го три глави. И това е логично, защото заявеното в него намерение да се фокусира вниманието върху „алегорическото и анагогическото тълкуване на притчата“ (с. 33), така както е изразено в термини на християнската философия, би довело до твърде едностранна и скучна в литературоведски план интерпретация.

Втора глава ни пренася в областта на литературознанието, където уменията на дисертантката са много по-убедително изразени. Тя проследява образа на изгубения син в българската художествена литература (иска ми се да прескоча пояснението „с оглед на притчата за Блудния син“). В един ред на тематичен анализ са положени „Немили-недраги“, „Епоха – кърмачка на велики хора“, „Казаларската царица“ и „Тютюн“, на практика Вазов и Димов. Това са творби, върху които е писано предостатъчно, но авторката успява да оформи проблемен фокус, през който по специфичен начин отработва „тематиката на синовността“ (44). След като е предупредила в края на уводната глава, че няма да се придържа само към стриктното съдържание на притчата, а ще се възползва от по-широките възможности на нейните алегорични значения, тук тя включва и дъщерите от „Казаларската царица“ като персонаж на своето тематично поле – една интересна находка, която заслужава да бъде доразвита извън дисертацията заради своя литературноисторически потенциал.

Още при тази глава трябва да отбележа, че проблемното поле на дисертационния труд е ограничено от сюжетната структурираност на изходната материал. Библейската притча, с други думи, си има постоянен персонаж, измерим в три фигури, и предопределена посока на възможните отношения между тях. Наистина, авторката се е постарала да раздели фабулния модел на три проблемни посоки, но те неизбежно често се преплитат и наслагат във възможностите за интерпретация. Това създава проблем как точно да бъдат подредени петнадесетте произведения в три групи по принципа на един само проблем, доминиращ във всяка от тях. „Гераците“ например може

да присъства с еднакъв успех във всяка глава, ако поставим във фокуса на интерпретацията последователно сина, бащата и разпадането на общия дом.

Все пак докторантката демонстрира добри умения да типологизира своя анализ и въпреки практиката да структурира всяка глава като наниз от анализи на отделни произведения, успява да организира наблюденията си така, че да изразят разпознаваемо различни проблеми. Всъщност най-голямото достойнство на нейната работа е умението за задълбочен анализ на отделни творби през фокуса на един предварително зададен проблем. Такива са например анализите на „Епоха – кърмачка на велики хора“ от Вазов или на романите „Тютюн“ и „Хайка за вълци“. В този план на работата ще срещнем интересни и продуктивни наблюдения, способни да провокират нови посоки на коментара върху тези много известни творби. Авторката умее да привлича към своите разсъждения наблюдения от странични на литературознанието дисциплинарни полета като фолклористиката и митологията. Така в анализа на „Тютюн“ например ще срещнем сравнения с мотиви из приказния фолклор и вместване на популярни митологични мотиви. Изобщо, ако трябва да определя обобщено нейния подход в трите основни части на дисертацията, това е стремеж да се открият и употребят на едно място всички възможни посоки на прочита върху конкретен литературен текст, като се подчинят на зададения в заглавието на всяка глава поотделно проблем.

Трета глава, съсредоточена върху образа на бащата, рязко ни отдалечава от библейския прототип в Евангелието на Лука и от неговото алегорично значение в плана на християнската философия. (В този смисъл по-рано казах, че употребата на един конкретен разказ вместо на литературната метафора *Блуден син* е неподходяща за методологията на дисертационния труд.) Оказва се, че българските бащи трудно могат да бъдат подведени към дидактично-алегоричния персонаж на Лука, чиято задача е да внуши добродетелите на милостта и търпението. Това разминаване би могло да бъде изходна точка на интересни разсъждения. Същият ефект на опровержението вместо на потвърдението на библейския текст се получава и в главата, която анализира образа на Дома. Творби като „Гераците“ и „Мъртво вълнение“ не само че не доказват никаква прилика с библейската притча, но могат да бъдат прочетени като нейни антиподи, като антипритчи.

В заключение на своите наблюдения искам да обобщя, че докторантката Велика Гюлемерова е положила значителен труд, за да събере и анализира петнадесет важни произведения от историята на българската литература. В нейния коментар има приноси моменти, които разкриват нови посоки за осмисляне на националната ни литературна традиция. Специално внимание бих искала да обърна върху умениято ѝ да мисли аналитично и да пише добре. Предлагам на уважаемото Научно жури да присъди на Велика Атанасова Гюлемерова научната и образователна степен „доктор“.

10. 05. 2017

Милена Кирова